

Kunst og håndverk

Fagets formål og perspektiv

Kunst, kunstnerisk undervisning og utvikling av manuelle ferdigheter er sentrale anliggender i alt steinerpedagogisk arbeid. Denne planen omhandler de spesifikt kunstneriske og håndverksmessige fagområdene i 2. – 10. klasse, inkludert kunsthistorie.

Kunst og håndverk er en omfattende og vesentlig del av kultur, dannelse og praktisk liv. Vi omgis på alle hold av visuelle kvaliteter. Både naturen og de menneskeskapte omgivelsene kan oppleves, tolkes og forstås som estetiske uttrykk. Alt fra bokstavene vi leser, til klærne våre, boliger, arbeidsplasser og verktøy, er designet, utviklet og skapt med estetiske intensjoner. I tillegg kommer mer rene kunstuttrykk som musikk, dans, teater, diktning og bildende kunst. Kunst og håndverk former identitet, tilhørighet, kultur og praktisk liv.

I steinerskolen skjer opplæringen i kunst og håndverk fra første skoledag. Opplæringen legges opp i tråd med steinerpedagogikkens ideer om progresjon. Det betyr at elevene de første årene skaper bilder og gjenstander med et lekende utgangspunkt, både ut fra evne til etterligning og evne til å uttrykke egne indre forestillinger. Etter hvert kommer forståelsen for og ferdighetene i teknikk, verktøy og estetiske virkemidler tydeligere fram. Å bli kjent med samisk kunsthåndverk og andre urfolkstradisjoner knyttes til temaer i samfunnsfag og geografi. På ungdomstrinnet utgjør samtale og refleksjon en viktig del av den estetiske opplæringen. 10. klasses periode i kunsthistorie utfordrer nettopp elevenes forståelse for sammenhenger og perspektiver i kunsten. Her kan elevene sette alle grunnskoleårenes erfaringer med kunst og håndverk i relasjon til verdens kunstneriske mangfold i tid og rom. Kunnskap om ulike tiders og kulturers visuelle uttrykk åpner også for drøfting av spørsmål knyttet til dagens visuelle omgivelser og uttrykksmåter og til egne erfaringer med digitale teknikker i bildeskaping og -behandling.

Det skapes ikke først og fremst produkter i kunst- og håndverksfagene, men erfaringer og erkjennelser. Elevene skal ikke fram til bestemte former eller bilder, men heller finne veien fram til det oppkommet av skaperkrefter og livskrefter som menneskene selv kan øse av. Arbeidet i kunst- og håndverksfagene krever aktivitet på mange plan. Veien fra planlegging via nøyaktig iakttakelse til vurdering av det ferdige verket utfordrer tanken. Slik kan prosessen fra idéplan til gjennomføring, fra forestilling til konkret virkelighet, innebære en praktisk skolering av tenkningen. Elevene aktiveres viljemessig når dialogen med materialer og verktøy krever både utholdenhet og utvikling av fin- og grovmotoriske ferdigheter. Følelsesmessig engasjeres elevene gjennom de estetiske opplevelsene av farger, former og linjer. Fantasifull skaperglede og dyspsindig kreativitet hører til kunstfagene, men også motstand, irritasjon og tvil.

Linje, farge og form er sentrale elementer i alle kunst- og håndverksfag; friere utformet og utforsket i kunstområdene og mer lovmessig bundet og øvende i håndverksfag. *Linje, farge og form* uttrykker seg gjennom og benytter seg av *materialer og teknikker*, som er det fjerde sentrale elementet. Møte med materialer og teknikker gir elevene muligheter til rike og mangfoldige sanseerfaringer. Materialkunnskap og -bruk åpner for perspektiver på bærekraftig utvinning, foredling og bruk av jordens ressurser. Omgang med linje, farge og form gjennom øvelser tilpasset klassetrinnene gir dybdelæring.

Linjen som fenomen er gjennomgående i nær sagt all kunst – grafisk design, arkitektur, skulptur, film osv. Linjen, streken og ulike tegnematerialer åpner for et bredt spekter av grafiske virkemidler.

Linjen kan brukes til illustrasjon, symbol eller avtegning, men også til mer. Den kan ha sin egen dynamikk og sin egen estetiske lovmessighet. Den kan gi form til geometriske figurer som sirkel og firkant eller uttrykke bevegelser og prosesser. Formene taler for seg. De trenger verken å ligne på noe eller begrunnes. Slik kan tegning være en øvelse i å bruke linjen på dens egne premisser. Det ikke-figurative kan baseres på formens egen idé, på formens egen oppbygging, struktur og det den umiddelbart uttrykker. Denne måten å benytte linjen på, kalles *formtegning* i steinerskolen.

Gjennom linjeføring kan både geometriens, kulturenes og naturens formprinsipper undersøkes og mestres. Elevene lærer ved både å utforske og skape på samme tid. De kan oppleve seg i ett med både produktet og den skapende prosessen. Behandling av linjen på denne måten kan vekke de unge skoleelevenes formsans og kan understøtte arbeidet med håndskrift.

Ut fra fag- og fortellestoff framstiller elevene figurative tegninger av mennesker og dyr, trær, gjenstander og hele handlingsscener. Tegningene illustrerer, fordyper, bearbeider og formidler innholdene. Etter hvert kan det tegnes nøyaktig etter natur og gjenstander, for eksempel knyttet til fysikk og biologi. Slik kan elevene fordype og forbinde seg både med sine omgivelser og med fagstoffet. Dette området ligger i grenseland mellom tegning og maling. Senere i skoleløpet kan det skapes dramatiske og maleriske stemninger ved hjelp av lys og skygge, og med disse begynner den første projeksjons- og skyggelære.

Den rene linjeføringen går på sin side over i geometriske øvelser, først på frihånd, så med passer og linjal. Senere utvikles flerdimensjonal gjengivelse av rommet gjennom perspektiviske konstruksjoner.

En egen side ved linjen er hvordan form og linjeføring er grunnlag for håndskriften. Elevene skal utvikle en funksjonell håndskrift på grunnlag av beherskelse av formene og linjene i sammenhengende skrift. I forbindelse med kulturhistorietemaer blir elevene også kjent med forskjellige kulturers skrifttegn. Slik kan elevene oppleve kulturenes uttrykk gjennom ulike formspråk og alfabet. Mange alfabeter har tilhørende skrivedskap; runer skal risses i tre eller stein, kileskrift trykkes med pinne i leire, kinesisk males med pensel. Kalligrafi åpner for et rikt formspråk med linjen som utgangspunkt.

Farge omgir oss fra fødsel til død; vi oppsøker bestemte fargeopplevelser i naturen eller i kulturelle sammenhenger og bringer farge bevisst inn i livene våre gjennom valg av klær eller fargesetting av rom både ute og inne. Alle kulturer har til alle tider brukt farger på en målrettet måte; enten ut fra lange tradisjoner, begrunnet i symbolske lese måter, eller som omforent bruk i signaler.

I de første årene i steinerskolen brukes oppgaver med monokrom fargebruk og fargeklanger med to eller tre farger som møtes. Det er for at fargenes egenart og gjensidige dynamikk kan komme til sin fulle rett og skape en grunnleggende fargeopplevelse. De første maleoppgavene i steinerskolene har noe til felles med det ikke-figurative maleriet fra den klassiske modernismen, der hovedfokus er fargens virkning mer enn motivet.

En annen arbeidsform er tegninger og malerier som uttrykker elevens opplevelser fra fortellinger som eventyr og legender. Her er fokuset på elevenes egne indre bilder.

Etter at elevene har beskjeftiget seg intenst med fargene over lengre tid; enkeltfarger og deres innbyrdes samklang, får de oppgaver med mer konkrete motiver; et saklig maleri/malende tegning øves. Utgangspunktet kan være naturinntrykk, naturstemninger, årstidskiftninger eller fenomener i verden omkring oss. Maling blir et middel til iakttagelse og refleksjon, i en gradvis overgang fra enkle, indre forestillingsbilder til konkrete bilder av den ytre verden. I en fortellende og tegnende maling arbeides det i flaten, primært med materialene voksfarger eller akvarellfarger. Utviklingen fra den tidlige barndommens strektegning til å arbeide med fargeflater ledsages av opplæring i relevante teknikker og til dels med lærers maleri/tavletegning som inspirasjon. Slik kan maling, malende tegning og saktegning (se ovenfor) bli virkemidler både for frie uttrykk for indre forestillinger og for ytre fenomener.

Naturen kan gi erfaring av formkrefter som frembringer og opprettholder fysiske former. Et steinerpedagogisk utgangspunkt er at stoffet i seg selv ikke kan danne form uten noe som griper tak og former. Men formkreftene, på den annen side, kan ikke bli synliggjort uten at det viser seg gjennom stoffet. Formkreftene blir da en fellesnevner for naturfenomener og kunstneriske uttrykk. Forskjellen er at mens naturen er underlagt lovmessigheter, har kunsten friere intensjoner. Naturen kan bli et forbilde i kunsten, ikke som ferdig form som skal etterlignes, men som kilde til å skape et mangfold av former.

Fra to sider kommer et formende element inn i kunst- og håndverksoppgavene; på den ene siden innenfra, fra elevens egne formuttrykk, og på den andre siden utenfra, som oppgaver og materialer som utfordrer og utvikler formuttrykkene.

Det skal være rom for elevenes individuelle og aldersmessig tilknyttete formuttrykk. Det er mulig når oppgavene har åpne løsninger, og derfor har frie kunstuttrykk stor plass i læreplanen. I tillegg får elevene gjennom opplæringen tilgang til formuttrykk som utvider deres naturlige begavelse i møte med slike frie oppgaver.

Gjennom et mangfoldig fagtilbud får elevene erfaring med ulike materialer og teknikker, både i omgang med linje, farge og form og ikke minst i håndverksopplæringen. Håndverksopplæringen har fokus på myke materialer de første skoleårene og utvides med harde materialer i løpet av grunnskoleårene.

Det karakteristiske ved materialet og verktøyet som trengs til bearbeidelsen, stimulerer elevene allsidig gjennom det fysiske sansbare og gjennom de følelsesmessige opplevelser de får. Ved formingen av et materiale er det like mye materialet som former elevens forståelse av muligheter og begrensninger. Elevene lærer å tenke både praktisk og estetisk; resultatet skal være skjønt og funksjonelt. Livet selv forteller eleven om målet er nådd – gjenstanden skal duge i praktisk bruk.

Pedagogisk sett dannes et godt og solid fundament ved å gå fra det kroppsnære håndlagete til det mer avanserte teknologiske; håndøm før maskinsøm, håndskrift før maskinskrift, penselmaleri før DrawPad. Hendenes konkrete erfaringer med materialene står sentralt i grunnskoleårene. Alt håndverk har sin egen begynnelse, utvikling, begrensning og forvandling – og nye muligheter. Det gjelder å øve seg i bestemte teknikker før det kan oppnås et element av frihet.

Å ha inngående kjennskap til materialer, i prinsippet hvilke som helst, bidrar til å gi elevene en følelse av å være hjemme i denne verden, en følelse av mestring og samhørighet, av meningsfullhet og sammenheng.

Riktig verktøy er viktig for å beherske håndverksteknikker samt lære noe om deres tradisjoner, men viktigere er det at elevene gjennom dem kan bli *kjent* med materialene. Ut fra dette perspektivet er verktøyet håndens forlengede, spesialiserte sanseverktøy. Noen eksempler:

Tekstile materialer følger mennesket hele livet. Det er det vi har aller nærmest huden, kroppen vår – og det gir oss den innhylling, bekledning og varmeregulator vi trenger som menneske. Tekstiler er myke, har en overflate som minner om hud og pels og gir fingrene et mildt og nyansert møte med omverdenen. Når vi skaper tekstiler, tar vi råstoff som ull og pels fra dyreverdenen og bomull, hamp og lin fra planteriket. Vi lager tråden og bruker den til å skape nye sammenhenger hvor lovmessighetene i strikkingen, vevingen, spinningen gir oss nye sammenføyninger og nye overflater. Elevene blir kjent med en grunntråd som løper igjennom alle tekstile materialer.

Blant alle materialer står trevirke i en særstilling. Dets mangfoldige egenskaper gjør at det kan benyttes på svært ulike vis. Det spenner fra skulpturering til snekring av konstruksjoner og fra pil og bue, der spenst er avgjørende, til instrumenter der klang er betydningsfullt. Tre er et naturmateriale som byr på mange ulike sanseopplevelser, ikke minst i hele prosessen fra felling til ferdig produkt. Elevene får kjenne på trevirke som yter motstand og hvordan verktøy gjør det mulig å forme materialet.

I kontrast til tre står *leire*. Leire er nedbrutt materie, stein, finmalt pulver som sammen med fuktighet gir en ensartet masse. Dette kalde materialet har liten egen vilje, men lar seg gripe inn i, og forme direkte med fingrene.

I arbeid med *metaller* får elevene erfare ilden og varmen som middel til forvandling. De harde metallene blir tilgjengelig for bearbeidelse når de varmes og hamres.

Elevene blir rike på taus og intuitiv kunnskap gjennom møter med materialene og med verktøyene og teknikkene som hører til dem. Dialogen med stoffet fascinerer, for stoffet svarer på impulser med korreksjon. Materialene og verktøyene setter sine premisser. De gir sine tydelige begrensninger, men frihetsrommet ligger i å se mulighetene.

Nærhet til materialene, og det å kunne skape noe med egne hender ut fra substanser som ull, tre, metall og leire, kan gi følelsen av mestring og fortrolighet til materialer som elevene sikkert kommer til å benytte i framtiden – kanskje på helt nye måter.

Bruken av materialene knyttes til kunnskap og refleksjon om utvinning, bearbeidning og bærekraftig forbruk av disse jordens ressurser. Dermed kommer også et globalt og sosialpolitisk perspektiv inn i faget; hvor kommer materialene fra og hvordan er forholdene for dem som plukker bomullen eller utvinner kobberet?

Kompetansemål

Kompetansemål etter 4. klasse

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- tegne enkle grunnformer som sirkel, trekant, firkant og stjerne
- skape enkle former som border, spiraler og speilinger
- bruke faste mønstre for skriving av bokstavene og for sammenhengende håndskrift
- skape egne tegneriske uttrykk for fortellinger og erfaringer
- bruke grunnfargene i enkle akvarellmalerier og blande dem i ulike valører
- forme tredimensjonalt i ulike materialer som for eksempel bivoks, leire, tekstiler, papir
- ta del i arbeid med grunnelementer i enkle byggeprosesser
- ta i bruk prinsippene for karding, spinning og/eller toving
- beherske strikking, hekling, veving, fletting og enkel håndøm

Kompetansemål etter 7. klasse

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- beherske grunnleggende frihåndsgeometri
- beskrive og framstille eksempler på formspråk og ornamentikk fra ulike eldre kulturer
- skape farge- og valørperspektiv i ulike tegne- og maleoppgaver
- framstille bilder av karakteristiske trekk ved dyr, planter og landskap
- ta i bruk og eksperimentere med elementene symmetri og asymmetri
- forme tredimensjonalt i ulike materialer
- beherske forming i ulike tekstil- og trematerialer og benytte egnete verktøy og teknikker
- planlegge og framstille bruksgjenstander i ulike tekstil- og trematerialer

Kompetansemål etter 10. klasse

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- utforske lys- og skyggevirknninger og linjeperspektiv i tegning
- utforske faginnhold i naturfag gjennom saktegning
- planlegge og utføre enkle trykkteknikker
- undersøke og beskrive karakteristiske trekk ved ornamentikk, formspråk, fargebruk og kunstneriske uttrykksformer fra ulike kunsthistoriske epoker
- undersøke og drøfte aktuelle samfunnsspørsmål knyttet til kunst og håndverk
- bruke ulike teknikker og programmer for bilde- og filmproduksjon
- vurdere visuell kvalitet og estetiske problemstillinger i ulike digitale uttrykk
- utforske og anvende hensiktsmessige teknikker for komposisjon, fargebruk, lys og skygge
- skape tredimensjonale former i ulike materialer
- designe og framstille bruksgjenstander med god funksjon
- velge egnede redskaper og teknikker i planlegging og gjennomføring av oppgaver med materialer som tre, metall, lær, tekstil og papir
- undersøke og drøfte bruk av materialer og teknikker ut fra hensyn til miljø og bærekraftig ressursbruk

Sentrale innhold

2. – 4. klasse

Linje

- Rett og krum som linjens grunnelementer, sirkel og kors og beslektete grunnformer
- Utvikling av border og ornamenter og speilinger
- Uttrykk for bevegelse og liv i spiral- og åttetallsformer
- Formforvandlinger og spor etter bevegelser
- Formdannelse som grunnlag for bokstavtegn
- Egne billedlige uttrykk for fortellinger og fagstoff

Farge

- Egne billedlige uttrykk for fortellinger og fagstoff
- Flatemaleri
- Ikke-figurativt og forsiktig figurativt maleri
- Fargefortellinger
- Fra enkle klanger med primær- og sekundærfarger gjennom hele fargesirkelen til nedtonete farger gjennom flerlagsmaleri

Form

- Forme ut fra indre bilder av figurer eller hendelser fra fortellinger
- Skape friformer som del av en formfortelling; ikke-figurative former
- Formforandringer og formforvandlinger som serie, metamorfoserekke

Materialer og teknikker

- Fra fiber til tråd
- Fra tråd til stoff
- Utvikle ferdigheter med redskaper
- Strikke, hekle, veve, sy, tove, flette

5. – 7. klasse**Linje**

- Former og forvandlinger i organiske strukturer
- Geometriske grunnprinsipper på frihånd
- Utvikling av personlig håndskrift
- Form og uttrykk i eldre kulturers skrift og ornamentikk

Farge

- Fargelære
- Fra karakteriserende, ekspressivt til mer sanseinntryksbasert maleri; iakttagelser av natur
- Egne uttrykk for fortellinger og fagstoff
- Fra flatemaleri til romlige virkninger, fargeperspektiv og luftperspektiv, lys og mørke
- Tekniske øvelser med akvarell, avanserte fargeblandinger, grunninger og overmaling
- Begynnende sjiktmaleri

Form

- Dyreformer ut fra deres karakteristiske væremåte; mer fra en indre opplevelse enn fra ytre anatomi
- Flettemønstre i forskjellige materialer
- Forskjellige formers frie uttrykk; spiss, rund, flat, sovende, våken
- Veksling mellom symmetri og asymmetri i oppgavene
- Forskjellen på organiske og mineralske formtendenser

Materialer og teknikker

- Håndsøm, maskinsøm (7./8. klasse) og broderi
- Enkel design, planlegging av egne arbeider
- Fra frihånd til struktur, orden og geometriske mønstre
- Videreutvikle kunnskap og teknikker innen veving, strikking og søm
- Erfaringer med materialet tre og bruk av riktig type håndverktøy

8. – 10. klasse**Linje**

- Perspektivtegning med ett og to fluktpunkter
- Romlige legemer som kule, sylinder, kjegle og kube med enkel skygge og projeksjon
- Oppgaver knyttet til kunst- og kulturhistorien
- Grafikk; høytrykksteknikker
- Digitale teknikker
- Sort/hvitt med kull, laving – volum

Farge

- Sort/hvitt-teknikker, tusjmaleri og grafikk
- Akvarell
- Videreutvikling av sjiktteknikken
- Fargete scenerom
- Oppgaver knyttet til kunst- og kulturhistorien
- Naturstudier

Form

- Forholdet mellom form og funksjon; frihet og bundethet, årsak og virkning
- Det estetiske som et eget øvelsesfelt
- Scenografi
- Oppgaver knyttet til kunst- og kulturhistorien
- Oppgaver knyttet til den menneskelige skikkelse
- Den plastiske flate

Materialer og teknikker

- Erfaringer med tekstil, lær, tre og metaller
- Materialkunnskap og designkunnskap
- Globale og miljømessige spørsmål i forbindelse med materialbruk
- Fra konstruksjon til montering
- Teknikker og anvendelse av materialbruk knyttet til kunst- og kulturhistorien
- Foto, film og animasjon

Sentrale arbeidsmåter

Kunst og håndverk omfatter både opplæring i kunstfagene og opplæring gjennom kunstfaglige aktiviteter. Opplæring gjennom kunstfaglige aktiviteter starter fra første skoledag. De er en integrert del av periodeundervisningen i hele barnetrinnet. Underveis i skoleløpet blir den direkte opplæringen i kunstfag tydeligere ved at de skilles ut som egne fag, i tillegg til fortsatt tverrfaglig bruk av kunstfaglige arbeidsmåter. I 10. klasse brukes erfaringene med linje, farge, form, materialer og teknikker til praktisk å undersøke og bli kjent med kunsthistoriens ulike stilepoker.

På barnetrinnet består håndverk av håndarbeid med myke materialer og sløyd med en rekke harde materialer som tre, jern og kobber. På ungdomstrinnet skjer det en videre spesialisering og fordypning; håndverket får ofte preg av kunsthåndverk. Gjennom alderstilpassete utfordringer økes kunnskapene om verktøy og materialer. Det øves utholdenhet, og det tilstrebes erfaring av mestring. Gjennom grunnskoleårene tas kunst- og håndverksfag i bruk i tverrfaglig prosjektarbeid med skuespill og ulike former for presentasjoner.

Organiseringen av kunst- og håndverksfagene medfører at kompetansemålene oppnås samlet gjennom den integrerte periodeundervisningen, i tverrfaglige prosjekter og i rene kunst- eller håndverksfag.

2. – 4. klasse

Linje

Gjennom formtegningsøvelser med den rene linje gjør elevene seg kjent med form i seg selv, form uten at det nødvendigvis er knyttet til en gjenstand. Grunnleggende formuttrykk i den rette og den krumme linje blir utforsket, eller grunnformene sirkel og kors og beslektede former. Øvelsene kan gjøres på papir i stort format og med kraftige tegneredskaper. Det legges vekt på flyt og dynamikk i linjeføringen, på mot til å sette spor uten å nøle og gjenta linjeføringen til den sitter godt i hånden. Linjen fremstår som spor etter og eksperimentering med bevegelse.

Det gjelder å appellere til det visuelle, det billedkunstneriske. Elevene får oppgaver der de skal tegne ferdig allerede påbegynte former, komplette symmetrier eller finne en form for harmoni eller lovmessighet i en form. Dermed utvikles tenkning i sammenheng med det billedlig anskuelige. Denne type tegneøvelser støtter også utførelsen av bokstavenes og tallenes ulike former.

I 3. klasse kan formtegningsøvelsene utvides til mer dynamiske former, former som kan forvandle seg, eller former som gir uttrykk for prosesser, gjerne med utgangspunkt i spiral- og åttetallsformer. Øvelser i det ikke-figurative fortsetter i 4. klasses formtegning med vekt på formforvandlinger og videre arbeid med border og ornamenter.

Gjennom saktegning bearbeider og beskriver elevene, direkte og figurativt, bilder fra fortellestoffet. Enkelte ganger angir læreren motiv for tegningen. Kanskje antydes også på tavlen en komposisjon. Andre ganger velger elevene fritt fra fortellestoffet og gjengir det som har berørt dem og slik de ser dette for seg. Uansett innfallsvinkel kan elever trenge hjelp med utholdenhet og gjennomføring, i tillegg til forsiktig oppmuntring og veiledning i bruk av redskap og teknikk. Det er naturlig for elevene å trekke *omrisset* av gjenstandene som skal tegnes, men for å kunne utvikle sin oppfatning av det de ser og hvordan det kan tegnes, gjelder det å få hjelp til og øvelse i å frigjøre seg fra streken og etter hvert lære å arbeide ut fra flaten. Slik kan det utvikle seg en tegnerisk frihet der bildene kan oppstå ut fra en indre dynamikk heller enn å bli fastlåst i en bindende strek.

Farge

Elevene får jevnlig øvelse i å gi figurative uttrykk for indre bilder som oppstår rundt lærerens fortelling, eller knyttet til naturopplevelser, årstider og feiringer, gjennom tegning, maling og forming. Med fargestifter og fargeblokker fremstilles mennesker og dyr, trær og gjenstander i store tablåer fra fortellestoffet. Om bildene ligner i ytre forstand, er underordnet. Inntrykkene omsettes i ytre virksomhet, og tegning på de første klasses trinnene åpner slik for sjelelig bearbeidelse av lærestoffet, oftest i elevenes egne arbeidsbøker.

Lærer kan gi råd og veiledning uten å gripe inn i elevenes valg av motiver, for eksempel via skisser på tavlen, eller ved å vise teknikker for en malende tegning ut fra flaten. Iblant kan flere elever, eller hele klassen, arbeide sammen om et felles billedlig uttrykk i stort format, veggbilder, der grupper får bestemte oppgaver og arbeider etter tur. Slike oppgaver kan åpne for samtale om valg av motiver, farger og form.

Også skriftsidene kan formes med tanke på estetisk kvalitet i farge- og linjespråk. Gjennom den kontinuerlige kunstneriske bearbeidelsen får elevene erfaringer med kunstneriske prosesser.

I maletimene maler læreren gjerne dagens øvelse på stedet slik at elevene ser hvordan den kan utføres. Det er viktig at læreren behandler redskaper og utstyr forbilledlig og at elevene innarbeider trygge vaner for det samme. Maleoppgavene i småklassene er primært ikke-figurative. Hovedvekten ligger på fargestemninger. Primær- og sekundærfargene øves på mange ulike måter. Fargene bærer kvaliteter i seg selv, og de møter hverandre i fargemøter og fargesamtaler. Læreren kan forberede slike fargemøter gjennom egenskapede, korte fortellinger, der fargene agerer ut fra sine kvaliteter som lysende sitrongul, dunkel marineblå, kraftfull sinoberrød og så videre. De møtes i flaten, uten tanke

på figurasjon eller rom. For å holde fargene i stemning uten at det er for sterkt formet, brukes oftest flytende farger på våte ark. Når et eventyr er utgangspunkt for maling, kan læreren finne fargekvalitetene ved eventyrfigurene, og samspillet i eventyret kan bli et rent fargesamspill.

Bildene henges opp eller stilles ut. Deretter kan lærer og elever betrakte, stille spørsmål, gi oppmerksomhet til hvert enkelt bilde. Elevene kan bli oppmerksom på kvaliteter, og de kan anerkjenne andres og egen innsats.

I 3. klasse kan læreren angi fargekomposisjoner ut fra fortellestoffets stemning, nå med fokus på komplementære, karakteristiske og karakterløse fargeklanger, inspirert av Goethes fargelære. Fargerepertoaret utvides til å omfatte hele fargesirkelens klare farger. Lærer legger til rette for at en fargeklang kan bli prøvd ut på mange ulike måter, for eksempel gjennom ulik plassering av farger, bytte av plasser eller variasjon av størrelsesforholdene. Dette året presiseres fargeflatene formmessig noe mer enn i 2. klasse. Slike øvelser gir godt grunnlag for samtale om fargekvaliteter.

I løpet av 4. klasse kan arbeidet i fargeflater gjerne utvides til å inkludere figurative elementer knyttet til hendelser fra fortellestoffet. Arkene kan tørke litt før det males. Derved blir formaspektet sterkere, samtidig som oppmerksomheten økes på komposisjon og størrelsesforhold. Elevene blir mer oppmerksomme på fargesirkelens kvaliteter og hvordan fargene kan brukes til å gjengi hendelser gjennom maleriet. Fargene kan også legges oppå hverandre, og nye interessante nyanser kan oppstå.

Form

Elevene bruker forming i mykt materiale som bivoks eller lignende for å gi uttrykk for egne, indre bilder fra fortellinger, med lærer som forsiktig veileder.

I 3. klasse kan elevene få oppgaver med trykk og strekk av leire. Alt starter i en rund form og beholder hele tiden noe rundaktig. Langsamt blir håndens rom og formingsmuligheter bevisstgjort gjennom tilpassete øvelser. Man prøver å finne fram til grunnleggende, enkle grep, grep som kan utvikles gjennom årene. For eksempel kan en fugl trylles ut av et egg med små trykk.

En samarbeidsoppgave i 4. klasse, når bergverksdrift er et tema, er å lage et berg som rommer gruveaktivitet; en stor leirhaug legges på bordet, og klassen borer seg veier gjennom dette fjellet. Sjakter, heiser, synk, stoll og ganger kan anlegges og befolkes med mennesker og maskiner laget i bivoks.

Som oppgaver innenfor fri forming, kan elevene utvikle former i forandring. Det kan være to runde former som beveger seg mot hverandre; strekker seg, omfavner, stryker forbi og holder hverandre i en vennlig gest. Dette kan gå over til formforvandlinger. Hvordan ser en sovende form ut? Og når den langsomt våkner, strekker seg og blir aktiv før den igjen bøyer seg ned og legger seg til hvile? En dagssyklus i et antall delformer kan utvikles.

Materialer og teknikker

Forholdet mellom natur og barn er nært og kjært, og i dette møtet dannes grunnlaget for håndarbeidsopplæringen. Elevene kan hente materialer fra naturen inn i klasserommet, bli kjent med hvor materialene kommer fra og lære hvordan de kan bruke hendene sine i møte med materialene. Fundamentet legges for gode arbeidsvaner, teknikker øves og praktiske gjenstander blir laget. Man starter med små og enkle oppgaver som blir fort ferdig, deretter kan vanskelighetsgraden økes slik at elevene kan avslutte hvert år med et hovedverk. Elevene tar del i planlegging og valg av materialer, farger, mønstre og redskaper. Ekstraoppgaver der elevene for eksempel lager pynt til høytider og årstidsfester, kan være supplement til hovedområdene.

En hovedoppgave i 2. klasse er å lære å strikke. Med lærer som forbilde og hjelper, eventuelt støttet av andreklassingenes faddere blant de eldre elevene, øver elevene grepene til de sitter i hendene. En annen hovedoppgave er å bruke nål, tråd og saks. Å tre nålen, øve håndøym, feste tråder og nøste

garn øves. Etter hvert, ofte i 3. klasse, er søm og hekling hovedoppgaver. Elevene kan starte med fingerhekling og etterhvert ta i bruk heklenål. Det legges opp til enkle og varierte oppgaver der elevene gjerne lager praktiske gjenstander, leker og bruksting. Etterhvert utvides sykunnskapene med å sy ulike typer sting.

I 4. klasse blir elevene kjent med tradisjonsyrker som bonde, fisker, gjeter, jeger, bergmann og smed, og kvinnes og barnas arbeidsinnsats i det førindustrielle arbeidslivet tematiseres. Dette gir en unik mulighet til å bli kjent med ulike materialer og hvordan disse kan håndteres. For eksempel kan elevene arbeide i en prosess som går fra ull til tråd til stoff. Ved hjelp av karding og spinning med håndtein kan elevene lage sitt eget garn, som de så kan lage noe av. Å knyte fiskegarn, eller å få en første erfaring med å smi glødende jern er andre eksempler på tilknytning mellom håndverk og øvrig undervisningsstoff i 4. klasse. Grunnleggende teknikker for bygging kan erfares ved for eksempel å brenne teglstein eller bygge en hytte av myke kvister. Lokale forhold og prioriteringer avgjør de konkrete aktivitetene. De skal uansett gi kroppslige erfaringer, materialkunnskap og historieforståelse, samtidig som de danner et viktig grunnlag for hvordan elevene også i framtiden skal behandle og forvalte den samme jorden, de samme plantene og dyrene og de samme stoffene.

Underveisvurdering

Sentrale arbeidsmåter viser hvordan underveisvurderingen er en integrert del av en læringsfremmende opplæring, der elevene skal gis anledning til å vise og utvikle kompetanse på flere og varierte måter, og der læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i faget. Underveisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget kunst og håndverk gjennom lek, utforsking og praktisk arbeid med rom for undring og spørsmålsstilling.

5. – 7. klasse

Linje

Øvelser i formtegning kan åpne for en levende og bevegelig oppfatning av formverdenen. Formtendenser i naturen og menneskeskapt former kan oppfattes på nye måter, enten det gjelder fjellformasjoner, dyreskikkelser eller tempelsøyler. Slik dannes en av flere forutsetninger for faglig fordypning, både i naturfag og kulturhistorie.

Gjennom øvelser med linjen oppøver elevene blikk for prosesser, formtendenser, bevegelser, krefter og motkrefter, heller enn resultater og ferdige bilder. Slik kan linjen fremdeles pleies som ikke-figurativ tegning, men nå i friere kunstneriske uttrykk. Det kan også arbeides med ornamenter og flettemønstre fra norrøn og keltisk kultur i 5. klasse. Fremdeles med sans for det dynamiske kan det arbeides med ornamenter, border og ranker fra Egyptos og Hellas' historie i 6. klasse, og med skriftkunst fra ulike kulturer i 7. klasse. Kunnskap om ulike kulturers skrift og ornamenter kan omsettes i elevenes egne tegneriske uttrykk.

Etter hvert går øvelsene med linjen over i en elementær geometrisk tegning, en frihåndsgeometri der også fargebruken er del av det estetiske uttrykket. Uten passer og linjal utføres oppgaver med sirkel og rett linje som utgangspunkt. Sirkelen settes i geometriske forhold til trekant og firkant, og elevene blir kjent med geometriske begreper som for eksempel diameter og tangent. Dette krever presisjon og er en god forberedelse til selve geometrien der man tar i bruk passer og linjal.

Den dynamiske linjeføringen som har vært et tema i flere år, kan nå videreføres til et studium av plantenes ulike former. Det er fortrinnsvis plantenes karakteristiske former som skal behandles heller enn direkte avbildninger – selv om disse på sin måte øver blikket for detaljer. Ved for eksempel å betrakte hvordan blomstene deler seg i tre, fire, fem eller seks kronblader, kan man ut fra en ren formbetragtning skille blomstene fra hverandre. På samme måte kan trærnes forgreninger, kroneform og blader studeres.

Farge

I 5. – 7. klasse møtes de to områdene nevnt ovenfor: opplæring i kunstfagene og opplæring gjennom kunstfaglige aktiviteter. Arbeidsmåtene tar utgangspunkt i en likevekt mellom å uttrykke egne indre forestillinger og å gi billedlige uttrykk for den ytre verden i sin mangfoldighet av farge og form. Det formmessige blir sterkere, og det kan gjerne males på tørrere ark, eller med en farget grunning. Tegning og maling nærmer seg hverandre.

Biologitemaene zoologi og botanikk er sentrale utgangspunkt for maleoppgaver og malende, figurativ tegning i 5. og 6. klasse. Dyrenes karakter kan uttrykkes i fargen. Det handler om å male dyret ekspressivt, slik det kanskje selv opplever seg i sine omgivelser. I botanikken er det karakteristiske ved hver plante en hovedsak, med observasjon og gjengivelse av den ytre verden som metode. Solkreftenes og jordkreftenes virksomhet i planten fremstilles gjennom arbeid med lys og mørke. Elementenes samspill i naturen og mangfoldet av grøntonner og av grått og brunt gir gode utfordringer.

Norrøn mytologi og kulturhistorie i 5. klasse med sine fargerike skikkelser og dramatiske hendelser gir rike muligheter for tegning og maling. Hovedvekten ligger på individuelle oppgaver, men grupper kan arbeide med tegning i store formater, eller kombinasjon av tegning/maling og collage, for eksempel av livstreet Yggdrasil med alle sine skapninger, eller av Olav Tryggvasons skip Ormen Lange på utferd.

I 6. klasse åpner myter og kulturhistorie fra tidlige høykulturer for tegne- og maleoppgaver som både kan utvikles fra egne opplevelsesbilder av det formidlele stoffet og fra kulturhistoriske billedkilder.

I 7. klasse kan tegne- og maleaktivitetene etter hvert bevege seg fra det todimensjonale inn i det romlige. Det gjøres gjennom å øve teknikker for skyggelegging og fargebruk.

Tegning med kullstift gir spesielt rike muligheter for arbeid med lys og skygge. Eksperimenter med Goethes fargelære, som komplementære etterbilder og iakttagelser av fargenes karakter og deres utgangspunkt i lys og mørke, gjøres eksakt i fysikkfaget og kan også utforskes malerisk. Arbeid med monokrome bilder der fargestyrken varierer, med kalde og varme farger, og med laserende bilder der kontrastfarger overmaler hverandre, kan gi fargeperspektivisk og luftperspektivisk dybde i bildet. Komplementære farger demper hverandre til brunt, nøytral grå eller sort. I den maleriske fordypningen av sonegeografi og klimasonenes kontraster med dyre- og planteliv (se planene for geografi og naturfag), brukes disse nye erfaringene til å gi temperatur og stemning. I tillegg utforskes sjiktmaleriet, der fargenes materialitet holdes tilbake og bearbeidelsen foregår over lengre tid.

Form

En sentral formingsoppgave er å arbeide med dyreformer. Arbeidsmåten utvikles videre gjennom ungdomstrinnet. Elevene arbeider slik at dyreformene hentes ut av innlevelse i de forskjellige dyrenes uttrykk heller enn at de gjengir dyrs anatomiske former ut fra plansjer eller etterligner dyr de ser på. Det gjelder å øve et blikk for dyrenes karakteristiske former heller enn detaljene. Elevene kan øve et slikt blikk gjennom gode skildringer, samtale, billedmateriale, som så kan legges vekk, skisser og veiledning.

Her er det fremdeles på sin plass å ta utgangspunkt i en rund form og med noen få utvalgte trykk, hente frem noe karakteristisk ved dyret. Man kan benytte seg av en tre-skrifts-forvandling i trykket fra hånden; bak – midten – foran, i utformingen av dyret. Dyreformer kan også utføres i kleberstein, idet dyret files fram med rasp.

I forbindelse med vikingtiden, historietema i 5. klasse, er flettemønstre en spennende formverden; formene kan hentes ut fra en strømmende bevegelsesaktivitet.

I forbindelse med geografifaget kan elevene utforme store tredimensjonale landskapsmodeller der vannveiene utprøves med virkelig rennende vann.

Oppgaver stilles med tydelige formkarakteristikker; rund – spiss, krum – flat. Elevene prøver ut, omformer og erfarer de ulike formprinsippene. Symmetriske øvelser veksler med asymmetriske øvelser. Arbeid med rundskulpturer, heller enn relieff, forsterker en opplevelse av hvordan en helhet kan frambringe og ta opp i seg enkeltformene i figuren.

Krystall- og mineralformer, tema i naturfag i 7. klasse, kan utforskes. En keramikkskål til kaktusplanter kan være en videreføring av naturens krystallformer. Hvordan former man noe som er mineralsk, men ikke er en gjentakelse av hva naturen gjør. De indre og ytre formene er ikke parallelle. En formtendens som er iaktatt i naturen, forvandles og varieres i kunstnerisk frihet.

Et eksempel på en formoppgave for samarbeid i gruppe kan være å arbeide fram en liten båt på en havflate som blåser opp til storm: hvilke krefter og bevegelser må båten kunne takle? Oppgaven går fra en stille leirflate som bølger seg, til en flate brutt opp av kraftige trykk med håndbaken idet bølgene tårner seg opp. Her får elevene på en fortellende måte en øvelse i å se hvordan en plastisk flate omformes av trykk og mottrykk, der en motbevegelse frambringer en fullbrakt form.

Materialer og teknikker

Prioritering og rekkefølge av arbeidet med de ulike materialene, teknikkene og redskapene kan variere ut fra lokale forhold og prioriteringer.

I arbeidet med tekstiler introduseres forskjellige typer sting, broderi. Det kan være bundet i lovmessighet, slik en pute eller lignende med korssting er, eller gå i retning av eksperimenterende fribroderi. Fargebruk og variasjon av mønstre er uansett en del av elevenes ansvar for eget arbeid. Elevene lærer mønsterkomposisjon i 4-tallssymmetri i 5. klasse, som parallell til årets formtegningsmotiver.

Introduksjon til arbeid på symaskin kan gjøres i 7. eller 8. klasse og brukes til sying av enkle bruksgjenstander som duk, pose for treningstøy, forkle, enkel vindbukse. Elevene prøver ut design og arbeidstegning med mål.

Veving og strikking får igjen en sentral plass, med utvidet teknikkbruk. Vrangbord, mønster med flere farger, strikking med rundpinne og med fem pinner, hæl- og tåfelling er blant teknikker som kan velges og læres. Elevene lager mønster, beregner og tenker tredimensjonalt og følger sin egen plan. Grindvev, brikkevev og båndvev kan tas i bruk for mindre arbeider, for eksempel smykkebånd, belte, skjerf eller klokkerem, gjennom de tre årene.

Å lage dyr med toveteknikk eller søm, eller skape hånddukker til dukketeater er to av ytterligere flere muligheter for arbeid i myke materialer.

Tauverksarbeid med ulike stikk og knuter, og taufletting, kan være nye oppgaver i 7. klasse. Å framstille for eksempel en matte av tauverk krever planlegging, symmetrimstring og logisk tenkning.

Sløydfaget introduseres i 5. – 6. klasse med en tur i skogen for å se på trær, materialer og emner. Har man anledning til å felle et tre, gir det uvurderlig innsikt i materialets prosess fra levende vekst til ferdig produkt, og man kan få med seg flere typer materiale til videre bearbeiding. Materialkunnskap om tresorter og deres bruksområder hører med. Kniven er deretter det første redskapet som tas i bruk. Så kan huljernet følge. Til å begynne med arbeider elevene mest mulig på overflaten, med konvekse former og uten å hule ut i særlig grad. Eksempler på oppgaver kan være å lage enkle bruksting, for eksempel knagger, eller å skape stiliserte dyrefigurer og fantasiformer med utgangspunkt i selve emnet.

I 7. klasse brukes fortsatt primært ferskt tremateriale. Det arbeides ut fra helheten av ett emne, uten sammenføyninger. Etter at elevene tidligere har skåret ut gjenstander som man holder i hånden, kan sjuendeklassingene bruke høvelbenken for uthulingsoppgaver. Målet kan være å lage sleiver, øser eller skåler. Det kan for eksempel være et organisk formet fat som sammenfatter forskjellige elementer. En asymmetrisk bevegelse kan danne en formende strøm, og funksjonen av å skulle stå

på et bord og inneholde noe, frambringer differensiering mellom nede og oppe. Skålformen skaper også en polaritet mellom inne og ute. Det er viktig med rytmiske og harmoniske slag med trehammeren mot huggjernet. Fremdeles er det hånden som korrigerer formen; det som kjennes som for mye fjernes ved hjelp av verktøy. Verktøyene blir en forlengelse av hånden, slik de også har fremkommet gjennom historien. Elevene blir fortrolig med bruk av ulike jern, sag, fil og rasp.

Fysikkopplæringen i 7. klasse innebærer et nytt møte med ulike materialers egenskaper. Trestykker til en xylofon, en klingende metallstreng, vann i glass – alle har de en klang, og de lar seg også bearbeide slik at de klinger bedre eller annerledes. Med enkle grep kan man lage instrumenter, også av gjenbruksmaterialer. Dette kan forbinde fysikk, musikk og håndverk.

Flere fagfelt og teknikker møtes i planleggingen og gjennomføringen av de forskjellige oppgavene som blir gitt i 7. klasse. Det handler om å bli sikker i bruk av redskaper og hjelpemidler, samt kunne lage mønster, ta mål og utføre gitte oppgaver.

Undervisvurdering

Sentrale arbeidsmåter viser hvordan undervisvurderingen er en integrert del av en læringsfremmende opplæring, der elevene skal gis anledning til å vise og utvikle kompetanse på flere og varierte måter, og der læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i faget. Undervisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget kunst og håndverk gjennom utforskning og praktisk arbeid samt refleksjon og vurdering av egne erfaringer og resultater.

8. – 10. klasse

Linje og farge

I 8. klasse blir elevene kjent med perspektivtegning, som blir en ny måte å møte det tredimensjonale på. I perspektivtegningen blir det romlige gjengitt. Å eksperimentere med og etter hvert forstå hvordan avstander kan *konstrueres* langs fluktlinjer krever grundighet og tid. Hjelpelinjene fra gjenstand til fluktpunkt stiller krav til en billedmessig abstraksjonsevne. Tingene i det fysiske rommet skal fremstilles nettopp fra elevens ståsted, her og nå. Perspektivtegning krever noe av den samme visuelle forståelsen som skal til for å forstå lysets brytning i optiske instrumenter som speil og linser.

I en enkel skyggelære kan elevene tegne kule, sylinder, kjegle og kube som romlige legemer, grunnlagt på eksakte iakttakelser. Lysinnfallet kan varieres, nye forutsetninger oppstår, og halvskygger, kjerneskygger og slagskygger kan defineres og avtegnes. Dette har også sammenheng med faget astronomi i 8. klasse, der tegneøvelser med linjer og lys/skygge kan hjelpe elevene å forestille seg jorden utenfra. Da kan de lettere forstå hva jordens skråstilte akse i dens bane rundt sola betyr for årstidenes forandringer. Om man anstrenger seg for å begripe konsekvensene på tankeplanet først, vil en mer konkret demonstrasjon med modeller og lyskilder få en annen verdi.

I grafikk kan elevene gå dypt inn i en grunnleggende utforskning av ulike høytrykksteknikker. Det krever en besinnelse i planleggingen med tanke på speilvending og invertering, der det man fjerner blir uten farge.

Arbeid med farger har ikke en sentral plass i 8. klasse, men kan hentes opp igjen knyttet til ulike hovedfagsperioder, som renessansen, oppdagelsesreiser eller innhold i biologifaget. Fargebruken kan også holdes tilbake til fordel for ulike sort/hvitt-teknikker og duse monokrome stemninger. Kullets muligheter utforskes videre, samt ulike blyantkvaliteter, vokskritt, pastell, tusjmaleri og skraverings-teknikker.

Sjablong, høytrykk og enkle grafiske teknikker på ulike papirkvaliteter og tekstil kan utvikles gjennom ungdomstrinnet. Bevisstgjøring av «det negative rommet» i arbeid med et motiv vektlegges, siden linjen ikke er et resultat av det som blir tegnet, men det som blir fjernet omkring linjen. Dette kan

også gi elevene et innblikk i boktrykkerkunsten og det store arbeidet som ligger bak den håndlagde boken, både når det gjelder papir, illuminasjon og utarbeidelse av ornamenter.

Med utgangspunkt i ulike kunstverk kan elevene utforske ulike kunstuttrykk gjennom forvandlingsoppgaver. For eksempel kan et maleri gjøres om til en blyantskisse, et grafisk trykk blir til en fargepastell osv. Motiver knyttet til den industrielle revolusjon lar seg bearbeide på denne måten. Naturstudier med vektlegging av det meteorologiske som atmosfære og skystudier, ulike årstider, vær fenomener og motsatte stemninger av samme motiv er også gode oppgaver, gjerne i 9. klasse.

Både formmessige og mekaniske elementer i oppbygningen av knokler og muskler knyttet til anatomifaget i ungdomstrinnet kan utforskes gjennom tegning.

I 9. klasse kan sort/hvitt-uttrykket igjen gjerne utvides med rikere fargenyanser. Verden 'der ute' kan bli et slags speil for det 'her inne'; estetikk og etikk kan møtes i billedform. Malematerialene kan utvides til også å gjelde eksempelvis akryl, olje, egg, lim og tørre pigmenter.

Kunsthistorie

I 10. klasse er kunsthistorie et hovedtema. Det kan behandles både i hovedfagsperiode og fagtimer, og et hovedanliggende er å utvikle en grunnleggende evne til stilbestemmelse. Her kan man arbeide seg konkret og praktisk gjennom de ulike epokene, fra de første kjente kunstuttrykk og fram til og med barokken, med skissering av tiden fram til i dag. Elevene er selv med på å forme, tegne, male, for slik å tilegne seg forståelse for ulike kunsthistoriske uttrykk og deres plass i det store kulturbildet. Alt elevene har lært i de kunstneriske fagene gjennom grunnskolen tas i bruk i dette arbeidet. Hensikten er å belyse karakteristiske trekk i ulike epokers verdensforståelse. Elevenes praktisk-kunstneriske arbeid kan med dette bli en utforskende aktivitet, hvor de kan reflektere over og siden bedømme sider ved menneskehetens utviklingsgang og skiftende idémessige innhold. Kunsthistorien blir også en vei til selvforståelse, idet den skildrer noe av menneskets egen bevissthetsutvikling og indre vei. Spørsmål knyttet til dagsaktuelle visuelle uttrykk og virkemidler kan drøftes.

Digital bildebehandling som del av kunst- og håndverksfaget handler om å erfare, utforske og vurdere virkemidler som foto, film, sammenstilling av bilder og tekst osv. ut fra estetiske dimensjoner. Elevene kan da trekke inn og gjøre nytte av det de har lært om linje og farge gjennom hele grunnskolen. I tillegg kan elevene utforske teknikker og bruke ulike programmer for bilde- og filmproduksjon.

Form

Elevene prøver ut et mangfold av formuttrykk. Stadig flere parametere skal tas hensyn til, og etter hvert er det selve livet i den skulpturelle flaten som framheves og vektlegges: spenningen, bevegelsen, rytmen og pusten i flaten. Den plastiske flaten blir et samspill av konvekse og konkave tendenser. Iaktakelsen av de reelle bevegelsene i en form eller et motiv blir viktig, og motivets meningsinnhold kontra den reelle bruken av formspråk i en skulptur kan drøftes.

Å gi elevene motstand idet man definerer en oppgave som gir utfordringer – å gå motstrøms – er viktig for å vekke klarhet og bevissthet. Et fagtilpasset språk utvikles, eksempelvis ved å snakke om våkne og sovende former, tyngde og letthet og ved å bevisstgjøre former og mellomrom mellom former. Bevissthet om de forskjellige nivåer – nede, midten og oppe i en figur brukes i fremstilling av bruksgjenstander.

Elevene prøver ut individuelle løsninger av oppgaver. Oppgaver blir formulert med årsak og virkning som viktig referanseramme. Kravene til den tekniske bearbeidningen av materialet øker, samtidig som de indre dimensjonene blir stadig viktigere. For eksempel løser elevene oppgaver av mer geometrisk karakter, slik som arbeid med de platonske legemene. Dette er regulære polygoner som kan innskriveres i og samtidig selv omskriver kuler; oppgaver som utfordrer elevenes evne til analytisk tenkning.

Målet er å kombinere det tekniske med det velformete. Om oppgavene er åpne, men innholdsrike, øves praktisk tenkning ved at ikke løsningene er gitt på forhånd. Det håndverksmessige går mer og mer over i det rent kunstneriske. Dreieskivens kulturelle betydning kan tematiseres i sammenheng med dette. Ved hjelp av den kunne håndverkeren trekke opp leire helt symmetrisk og dermed skape hverdagens bruksgjenstander. Men friformete, asymmetriske bruksgjenstander kan også fylle en oppgave, noe som kan utforskes og drøftes i håndverksfaget.

Relieff som arbeidsmåte tas i bruk. I et relieff tar bevegelser vekk materie og legger igjen materie på forskjellige steder. Elementet av dynamisk likevekt der noe kvalitativt lite oppveier noe kvantitativt større, kan øves gjennom å arbeide med strømningsformer. Relieffet kan enten forbli rene, frie former eller nærme seg figurative former, for eksempel ansiktsformer.

Å framstille en kniv er en oppgave for ungdomstrinnet. Å forme et brukbart knivskaft er en utfordrende oppgave. Knivskaftet må formes slik at det både yter motstand og tillater en stor variasjon av grep i forhold til ansats på trestykket som skal bearbeides, de forskjellige tresortenes krav til trykk osv. Elevene må utforske ulike formmuligheter som åpner for vekslende bruk av kniven, og for de forskjellige funksjonene den skal fylle. Samtidig skal skaftet og knivbladet få sin individuelle utforming og design.

I naturfag i ungdomstrinnet står humanbiologien i sentrum. Menneskekroppen er en kompleks sammenføyning av motsatte og mangfoldige formuttrykk. Elevene utfordres til å øve våken iakttagelse av lovmessigheter i kroppens formspråk og omsette det til eget formende uttrykk. For eksempel kan knokler studeres og modelleres. Hvordan har naturen løst den komplekse oppgaven det er å løfte en menneskeform opp som en vertikal struktur? Hva med leddene; hvilke bevegelser er de et resultat av? Hodeskallen skal formes etter en avstøpning. I kunsthistorien i 10. klasse kan elevene betrakte og kopiere skulpturer, ikke minst av menneskekroppen, fra forskjellige tidsepoker.

Materialer og teknikker

Elevene får erfaringer med nye og tyngre materialer som lær og metall og også papir. De blir utfordret til å tenke funksjon og hensiktsmessig teknikk og form. De skal kunne finne frem til riktig redskap og verktøybruk, og de må kunne ta nøye mål, forstørre, bruke hoderegning og logikk i arbeidet.

Arbeidet med lær krever svært høy grad av nøyaktighet, utholdenhet og særlig oppmerksomhet på grunn av dets elastisitet. Tilskjæring må skje under størst mulig konsentrasjon og riktig bruk av krefter. Nye redskaper blir introdusert.

Elevene blir kjent med mønsterkonstruksjon i forbindelse med lær, men også i arbeidet med ull og tovete gjenstander, for eksempel votter eller tøfler.

I strikking, hekling, veving og broderi spenner oppgavene over et større register enn før i oppgaver som appellerer til elevenes evne til kreativitet og deres ønske om friere utfoldelse. Maskinsøm, gjerne i forbindelse med redesign, videreutvikles gjennom ungdomstrinnet med økende vanskelighetsgrad. Brikkevev, og forståelse av denne teknikkens historie og muligheter, gir utfordring både for tenkningen og fingerferdighetene.

Maskiner som forenkler arbeidet, tas i bruk. Ikke minst får symaskinen en sentral plass når hovedoppgaven er å sy klær i forskjellige materialer og kvaliteter.

Elevene har nå nødvendig styrke og motorikk for å håndtere jern. Å kjenne hva det vil si å gløde jern til det blir mykt, for så å kunne forme det på ambolten, er essensielt for å få innsikt i dette materialet og dets betydning for historien, samtiden og framtiden.

Trevirke er langt mer enn materiale for sløydgjenstander. Elevene blir kjent med trærne som fornybar ressurs og at trevirke som fiber og råstoff, som cellulose, benyttes til en rekke produkter, blant annet viskose og papir.

Jo flere materialer elevene gjør erfaringer med, desto bedre: kobber, sølv, glass, stein, leire, gips eller betong. De kan med fordel også utfordres til å utforske materialer knyttet til industri- og storproduksjon, materialer som også hører til framtidens muligheter og utfordringer. Elevene undersøker hvor materialer og tekstiler kommer fra og hvordan de blir produsert. De oppsøker kunnskap om nedbrytbare og ikke nedbrytbare materialer og drøfter miljøutfordringer knyttet til gjenbruk, resirkulering og avfallshåndtering.

I 10. klasse kan materiallære og tekstilkunnskap utvides og samtidig sammenfatte kunnskap og erfaringer fra grunnskoleårene. Kunstfibrene kan drøftes og utforskes med sine sterke og svake sider og sees i sammenheng med økologi og miljøkonsekvenser.

Undervisvurdering

Sentrale arbeidsmåter viser hvordan undervisvurderingen er en integrert del av en læringsfremmende opplæring, der elevene skal gis anledning til å vise og utvikle kompetanse på flere og varierte måter, og der læreren og elevene skal være i dialog om elevenes utvikling i faget. Undervisvurderingen skal bidra til å fremme læring og til å utvikle kompetanse i faget kunst og håndverk gjennom å utforske, argumentere, analysere og reflektere over kunst- og håndverksfaglige emner og sammenhenger mellom dem, og med fagspråk og teorier vurdere både egne erfaringer og resultater og kunsthistoriske emner. Med utgangspunkt i kompetansen elevene viser, skal de få mulighet til å sette ord på hva de opplever at de får til og til å reflektere over egen faglig utvikling. Læreren skal gi veiledning om videre læring og tilpasse opplæringen slik at elevene kan bruke veiledningen for å utvikle kompetansen sin i faget kunst og håndverk.

Sluttvurdering

Sluttvurderingen skal uttrykke den samlede kompetansen eleven har ved avslutningen av opplæringen etter 10. klasse. Samlet kompetanse inkluderer evne til utforskning gjennom praktisk og kunstnerisk utøvelse i kombinasjon med kunnskap, forståelse, refleksjon og kritisk tenkning. Sluttvurderingen skal vise i hvilken grad eleven er fortrolig med fagets hovedområder; linje, farge og form i forbindelse med ferdigheter i verktøybruk, teknikk og estetiske virkemidler, samt kjennskap til materialer og deres funksjonalitet. Sluttvurderingen skal også vise i hvilken grad eleven kan gjøre rede for sammenhenger og perspektiver i kunsthistorien.